

اقتباس به سبک ایرانی

مینای شهر خاموش - عکس: ندا پیگی، آزاده فتحعلی

پرتوال جا ■ امیر افشار

- آذر شیو) بازسازی شد. همچنین آخرین قطار گان هیل (جان استرجس - ۱۹۵۸) دوباره یکی توسط عباس کسانی در فیلم حرمت و فیق (ب: حسین گلیل - منوچهر والیزاده) و دیگری توسط سعید مظلومی در میعادگاه خشم (۱۳۵۰ - ب: فردین - داده روشنیدی - ایرج قادری) کپی شدند. همین طور ره کا (آلفرد هیچکاک - ۱۹۴۰) را کامران قدکچیان در فیلم کنیز (۱۳۵۲ - ب: سعید راد) و مکافی در آلتاپ (جرج استینونس - ۱۹۵۱) را جلال مقدم در فیلم پنجه (۱۳۴۹ - ب: بهروز وثوقی - گوگوش) دوباره رونویسی کردند. اتفاقی که برای فیلم کلکسیونر (ولیام وایلر - ۱۹۶۵) توسط محمد صفار در فیلم خاکستری (۱۳۵۶ - ب: سعید راد - توش آفرین) و انبوهی از فیلم‌های دیگر که می‌توان نام برد، «واو به او» تکرار شد.

در این چند ساله نیز این اتفاقات در سینمای ما کم دیده نشده است، ولی سوغات جشنواره امسال با آن تبلیغات در باره اقتباس، به این شیوه مدرن چشمگیر بود. امسال به جای رویدیم که اقتباس به سبک ایرانی (اهمان کپی و رونویسی یک فیلم سینمایی مشهور) با افتخار در بورس قرار داشت، روز برمی آید (بیزان میریاقری) (با یک اسم عاریتی، علنًا اعلام می‌کرد که بازسازی و کپی

]) مدت‌هast که بحث اقتباس داغ است و در تلویزیون همایش‌های پراکنده‌ای در میان سینماگران و مستولین درخصوص اقتباس بریاست. درباره آتشی دادن سینما با ادبیات، و به دنبال راه‌های برای پیوند این دو مدیوم، از گوشو و کتاب زمزمه‌هایی درخصوص تشویق و حمایت سیاست‌گذاری هابرات اقتباس در سینما به گوش می‌رسید. از طرفی چندی پیش خبر از این بود که به جواب جشنواره فجر جایزه «فیلم‌نامه اقتباسی» اضافه شده باضافه خواهد شد.

این هاشایعاتی بود که باعث شد پیش‌بینی کنیم در جشنواره امسال به شکل گستردگتری با مبحث اقتباس روبه‌رویم. البته خبری از سیمرغ برای فیلم‌نامه اقتباسی نبود، ولی اقتباس بهوفور در میان فیلم‌ها دیده می‌شد، البته به سبک ایرانی. فیلم‌های امسال بهشیوه‌ای که می‌توان انتظار داشت در زمینه‌های مختلف به اقتباس دست زدند، ولی نه از مدیوم ادبیات، بلکه از همان سینما.

این موضوع در ایران بحث تازه‌ای نیست و «رونویسی سینمایی» (اکپی فیلم‌های مشهور) از زمانی دور در این سینما عادی شده است. مدت‌ها قبل در دهه چهل ساپرینا (بیلی وايدر - ۱۹۵۴) توسط ساموئل خاچیکیان در فیلم هنگامه (۱۳۴۷ - ب: بهروز وثوقی

ایرانی فیلم مرگ و دوشیزه (روم پولانسکی) است. و مخصوصه (محمد علی سجادی) حتی اسم اش را هم تغییر نداده بود (هر چند که گویا من نهایی تغییر کرده و دیگر خیلی شبیه مخصوصه مایکل مان نیست) به نظر می‌رسد حتی اگر فرار باشد ارزشی برای چنین آثاری قائل بود، لازم است به این کمی‌های جدید چیزی اضافه شده باشد؛ چیزی تازه با همین یک نگاه متفاوت.

البته این تنها بحث این مقاله نیست. اتفاق جانی دیگری که در این فیلم‌ها و این مدل نگاه وجود دارد، این است که این بازنویسی‌ها کوکی‌ها اغلب در قالب یک‌ژانر با مدل قراردادی خشک گیر افتاده است. ولی ای کاش همچون هالیوود شاهد یک مشت فیلم «کلیشه‌ای» خوش ساخت است. اتفاقی که افتداده این است که «کمی‌های کلیشه‌ای» ساخته شده، از درون معیوب و متناقض‌اند. علاقه و تعصب کورکورانه به ژانرهای و قراردادهای محدود کننده از یک طرف، و سعی در نویسی فیلم‌های مشهور از سوی دیگر، در این نگاه ناگاه، به «ملغمه‌ای متناقض» تبدیل شده است که در این مجموعه به آن اشاره می‌کنیم:

پایان‌بندی فیلم این گونه است که ماشین آن‌ها، که از دید پلیس در امان مانده بود، به سرعت در جاده‌ای به سمت مشهد مقدس دور می‌شود. خورشید در زمینه می‌درخشد و ماشین در نور آن گم می‌شود و پایان حاضر قسم بخورم اگر جلوه‌های ویژه در سینمای ما به قدر کافی پیشرفت کرده بود، این احتمال قوی بود که این ماشین - به نگاهان - از روی زمین بلند شود و در آسمان پر از نور اوج بگیرد و در قلب خورشید برای همیشه ناید شود! واقعاً چه کسی فکر کش را می‌کرد ما در این زان انتقام‌شده از تلما و لویز برگرفته از داستان‌های زنانه مثنوی مولوی به چین خلوص و در جهای از عناصر سیم، برگان درایر و تارکوفسکی باید بیاند سینمای معناگر از نوع جاده‌ای و یا بر عکس، جاده‌ای از نوع معناگر ای زنانه را که احتمالاً از ویژگی‌های سبک داستان‌های مثنوی بوده است از ما درس بگیرند.

۲- زان دیگر مورد علاقه فیلمسازان جشنواره امسال «زان همیشگی جنگ» بود. یا به قول معروف «گونه دفاع مقدس». همیشه فکر کمی کرد ما در این زمینه آنقدر فیلم‌های عجیب و غریب و متعدد ساخته ایم که حتی می‌توانیم انواع و اقسام موضوع‌ها و ایده‌هایی را که همه را خودمان کشف کرده‌ایم به جاهای دیگر صادر کنیم. ولی ما در این زمینه هم وارد کننده‌ایم.

روز سوم نامزد دوازده سیمیرغ امسال یکی از فیلم‌های مصرف کننده این زان وارداتی است. یا بهتر است بگوییم فیلمی است «بر حسب سفارش از یک فیلم جنگی» یا «از قضا بر حسب تصادف» فیلمی است که با این همه هیاوه، رونویسی کم‌رنگی از فیلم‌های به نام تمجات سرباز رایان است. چه اشکالی دارد؟ می‌تواند سفارش می‌گیرند. کمی می‌کنند. از طرفی کارگردان سریال ساز موفق فیلم ادعای ادعایی کند بدون فیلم‌نامه به خرم‌شهر رفته و کار را گرفته است. می‌گویند متن چند صفحه‌ای فیلم‌نامه را در تهران جا گذاشته و آن را فراموش کرده همراه ببرد. که البته با توجه به امکانات، اختیاری هم به فیلم‌نامه نبوده است. فقط کافی بود که فیلم آقای اسپلیترگ را همراه داشته باشد. ادعای دیگر آقای کارگردان این بود که قصد داشته با ساخت این فیلم «اشک تماشگر» را دریابورد. که البته موفق شده‌اند اما از زور خنده. چرا که آن‌ها در معادله‌شان و در یک مثبت منفی «اشتابه کرده‌اند و فراموش کرده‌اند که تماشگران سخت گیر سینمای بین‌المللی‌گان آخر شب تلویزیون در ماه رمضان فرق دارند.

۳- زان موفق دیگر در سینمای ایران «کمدی» است. با همه زیرشاخه‌هایش. حال تصور کنید این زان با «گونه دفاع مقدس» تلقیق شود. متوجه می‌شود که چه قدر امکانات به وجود می‌آید برای این که بتوان به زمینه‌های تازه وارد شد. حتی می‌توانیم به جایی بر سیم که تابه‌حال هیچ بنی بشتری به چینی تجویه‌ای در سینمادست نیافته است.

تابه‌حال هر فیلمی را که بررسی کردیم، ریشه‌اش را در یک فیلم خارجی یافتیم. حال فیلمی را معرفی می‌کنیم که باشتمات از یک فیلم ایرانی رونویسی شده است. مایه داستانی فیلم اخراجی‌ها بدان در نظر گرفتن ویژگی‌های طنز خیلی شبیه می‌شود به فیلم بروزخی‌ها (۱۳۶۱- ب- فریدن- ناصر ملک‌مصطفیی- ایرج قادری- سعید راد) ساخته ایرج قادری که همچون فیلم حاضر پرستاره بود و مربوط بود به داستان اشراری که در دوران جنگ در یک منطقه مرزی در یک دهکده گیر افتاده‌اند، ولی درنهایت تحقیق شدند ویژگی انسانی افراد اطراف‌شان که دارند ایثارگرانه از خاک‌شان دفاع می‌کنند، به یکباره تغیر می‌کنند و باعوقبی‌ها وارد جنگ می‌شوند و درنهایت همه شهید می‌شوند. ولی این تهاواری‌گی بر جسته فیلم اخراجی‌های است. ویژگی دیگر فیلم یک اتفاق نایاب است. آیا تابه‌حال دیده‌اید که در فیلمی، وودی آلن، جرج لویس یا هر کمدین دیگری (به

۱- زان مورد علاقه امسال سینماگران ایرانی «زان جاده» بود. فیلم‌هایی که با گنجینه سفر شکل می‌گیرند و این امکان را به فیلمسازهایشان می‌دهند که یک مشت شخصیت رادر سیمیری با همراه کنند و در انتها آن‌ها رهیم تأثیرگذارند و به نگاه جدیدی از زندگی بررسند. این زان در ایران جان می‌دهد برای کسانی که خواسته‌اند این سفر را به یک سیر و سلوک معنوی، عرفانی و یا حتی مذهبی تعمیم دهند و فیلمی معناگر استخراج کنند و البته به همین دلیل است که تعداد این آثار در سینمای ما کم نیست و همیشه هم (مثل امسال) طرفدار دارد.

در این میان فیلمی که امسال چشمگیرتر بود آفتاب بر همه یکسان می‌تابد (عباس رافعی) نام داشت. فیلم، داستان سفر دو زن است از یک بیمارستان در جایی کویری، به سمت مشهد مقدس (البته از سیر جاده شمالی) یکی از این زنان (نگار) خواب می‌بیند که باید شوهرش را که در بیمارستانی در حال مرگ تدریجی است، به کمک یک دوست غیرمسلمان که در خواب همراهش بوده (زان) بزرد و او را برای شفایه خراسان ببرد. با کمال تأسف این فیلم یک کمی دست کاری شده از یک فیلم نمونه‌ای است. تلما و لویز جزو اولین فیلم‌های «جاده‌ای زنانه» بود که در اوایل دهه نویساخنه شد. در آن فیلم آن‌ها سوزان ساراندون و جینا دیویس (در یک سفر تقریبی کوتاه‌آخر هفت‌ماهی)، مردی را به قتل می‌رسانند و سفر آن‌ها از آن لحظه به بعد شکل فرار از پلیس به خود می‌گیرد. در آفتاب...

کردی؟ نه. من فردا با مادرم می آم خواستگاری انت. پسر منتظر جواب دختر نمی شود و از کافه خارج می شود (هنوز که بادتان نرفته فیلم قرار است جزو زان و حشت باشد) کات. دختر در خانه است. منتظر خواستگار و خانواده اش. مادر کیست؟ آنها هیئت نعمتی اپدر کجاست؟ مسٹ افتاده روی زمین. مادر و دختر به کمک هم پدر سیاه مسٹ را با ملحفه زیرش تا حمام می کشند و شلنگ آب را رویش باز می کنند تا بیدار شود. در این میان دوست دختر از راه می رسد و نقی می زند که خواستگار باید دوست پسر او می شده است.

فکر می کنید این شروع چه زانی می تواند باشد؟ زان و حشت؟ یا کمدمی از نوع اسلوب اپستیک؟ شیوه نهیه این فیلم طبق نظرات و توضیحات کارگردانش بحث جداگانه جالبی است. به عقیده کارگردان، زان و حشت آشی است مشکل از عنصری که در صورت نبود یکی از عناصر تشکیل دهنده، دیگر تماساگر نمی تواند تشخیص دهد دارد چه جور فیلمی می بیند، و دیگر نمی شود این آش را پخت. این اجزا عبارتند از: تعدادی آلت قفاله مثل تبر، ساتور، کارد آشپزخانه (آبرقه پاشد خیلی بهتر است) چند مقنول و قاتل روانی، یک یادوتاپیس، یک خانه، به همراه یک انگشت قطع شده و کمری که یک تبر پشت آن جا مانده. به اضافه مقدار زیادی خون مصنوعی صورتی رنگ ریق شده با سس گوچه فرنگی پاشاید سس مایونزی را بر گوچه فرنگی و سرمه که (لوای) مصرف در سالاد فصل هم توصیه می شود). همه این هارا همین طوری می رزیدند توی یک دیگر و حسابی هم می زنیدند و آن رامی گذارید روی سرتان. در حالت طبیعی دیگر مغفرتان در کم تراز پاترده دققه خواهد جوشید و اگر این طور نشد، یعنی این که هم سلیمانه نیستیم و امکان دارد این

فیلم مورد علاقه قاتان باشد. نوش جان. میل کنید.

۶. در نهایت این که به نظر من بدترین نوع رونویسی زمانی است که کسی از روی آثار گذشته خودش رونویسی کند. مخصوصاً اگر بزرگترین فیلمساز این سینما هم باشد. مشکل آن جاست که هر جای فیلم ستوری که دقیق می شویم قطعه ای از آثار گذشته فیلمسازش را برای مان زنده می کند (تصحیح می کنم خراب می کند). ساختار روانی کلی فیلم که کمی مایوس کننده ای از هامون است. مردی که زنش را - که روزی خیلی رابطه خوبی با هم داشتند - از دست داده و حالا بازگشت به گذشته می خواهد در ایابد (قضیه از کجا شروع شد؟) این ساختار بالا فلاش بکه ای های متعدد به گذشته، در واقع هامون است که بازسازی شده است. اختلاف ارزشی این دو فیلم (هامون / ستوری) جدا ای از کمی بودن نمونه دوم، با مقایسه ارزشی بازی دو نقش اصلی قابل تعایز است. فقط بازی فوق العاده

اتفاقی که افتاده این است که «کپی های کلیشه ای» ساخته شده. از درون معیوب و متنافق اند. علاقه و تعصب کور کورانه به زانها و فرار داده های محدود کننده از یک طرف. و سعی در رونویسی فیلم های مشهور از سوی دیگر. در این نگاه ناآگاه. به «ملغمه ای متنافق» تبدیل شده است.

خسرو شکیابی را در شاهنشاهی اش در هامون بازی رادان در این فیلم مقایسه کنید تا متوجه شوید درباره چه چیزی بحث می کنیم.

اما یک قسم غیرقابل بخشش فیلم به ایده مرکزی و موضوع سطحی افتد در روایت اثر بر می گردد، که دیگر نه از آثار قبلی خود، که از بدنده سینمای فیلمفارسی و ام کرته شده است، «دادستان سقوط و اوج کری مجده یک مرد». سقوط در دام اعتیاد و بازیافت اعتبار او لیه، چند فیلم این شکلی در فرم دفرمه شده و غیرقابل باور فیلمفارسی نام ببرم تا قانع شوید؛ به عنوان مثال پشت و خیبر (۱۳۵۷) ب: ایرج قاری - فروزان) ساخته ایرج قادری.

این چند فیلم فقط پرسکبیوی کلی از وضعیت اقتباس حال حاضر است و به غیر از اینها فقط می ماند کورسوی امیدی که نتیجه اندک آثاری چون پایر هنره در بهشت (هرام توکلی) است. و حسرتی عمیق، زمانی که پای مقایسه به میان می آید. آثاری مثل آخرین روزهای سویی شول که اتفاقاً اقتباس است از یک داستان واقعی. وندی عزیز که حیرت می کنید و قصی می بینید با طراحت و خلاقيت چه بلایی سر «زان و سترن» اورده است. می توان از زانها وام گرفت و می توان از هر چیزی اقتباس کرد اگر بی تعصب حرفی برای گفتن داشته باشیم، اگر دست از تکرار طوطی وار برداریم. اگر پیزیریم که فاصله داریم. فاصله هست بین فیلم هایی چون وندی عزیز و این سینما. فاصله است. فاصله است. فاصله است.

شیوه ای جدی) کشته شود؟ اگر ندیده اید، فیلم اخراجی هارانگاه کنید. این فیلم کمدی به شما کمک می کند تا کمی اشک بریزید. البته نه به شیوه ای که در روز سوم اشک تان جاری می شود. در این جاتحت تأثیر موقعيت های سانسی مانتال فیلم زارزار کریه خواهد کرد (در سینمای ما همه چیز بر عکس است دیگر) فیلم در نیمة ابتدایی شخصیت های را با میاهای طنز به معرفی می کند و سعی می کند شمارا با موقعيت طنزی به قهرمان های فیلم نزدیک کنند. در نیمة دوم اتفاق نادری باشد. افقند و قهرمان های ساخته شده یکی کشته می شوند (در واقع به شکل فجیع منفجر می شوند) اگر برای کمی تفريح و خنده به سینما می روید حتماً مستمال همراه می آورید. اخراجی های لحاظ لحن، از درون متنافق است و تغییر نیمة دوم از دماغان درمی آید. لحن دوگانه و بعضی موقع چند گانه فیلم حسابی گیج تان خواهد کرد. به سکانس پایانی فیلم دقت کنید:

مجید سوزوکی به همراه دیگر دوستان اش در یک بیمارستان صحرایی هستند. رزمند گان بر روی تخت های بیمارستان دراز کشیده اند که ناگهان عراقی ها حمله می کنند و تانک عراقی بدون توجه به تخت بیماران ممی طور پیش می آید و تخت های محروم حان را یکی یکی له می کند، و بیمارانی را که توانایی فرار ندارند و با ترس در انتظار مرگ هستند صاف می کند و جلو می آید و صدای ضجه و نعره زخمی های هواست (بادتان که رفته فیلم کمدی بود). مجید سوزوکی که نمی تواند تحمل کند، جلو می رود ولی به سرعت گله لبه باران می شود و در صحنه پایانی در دستان رفاقتی که آنها هم زارزار در حال گریاند جان می هدف و پایان. حالا اگر می توانید، لبخند بزنید.

۴. در چشواره امسال زنان موفق تر بودند (حدائق به لحاظ نسی) در وضعیت فعلی، به نسبت این گونه فیلم ها آثار زنانه ای چون خون بازی و چند روز بعد قابل قبول ترند. چند روز بعد (نیکی کریمی) را نیز البته می توان نوعی رونویسی سینمایی از فیلم آبی (کیشلوفسکی) به حساب آورد، البته به لحاظ ساختار کلی، آئینه فیلمی است در باریار زنی که پس از تصادف و مرگ شوهر و فرزندش تهایی را بر می گزیند و ساختار فیلم بر اساس رابطه ابا با مادر، همسایه و دوست شوهرش شکل گرفته و سطح بافت است. در چند روز بعدم مایا چین مایوس کننده ای از هامون است. مردی که زنش را - که روزی خیلی رابطه در محل کار با دوستان، و در خانه با همسایه ای باش سطح داده شده و در تهایی هایش در خانه و خارج شهر به بن سمت رابطه اش با یک مرد فکر می کند. با این حال این فیلم یک ویزگی دارد که تا حدودی باعث می شود ایده ها و کاستی های روایی و ساختاری اش (که البته کم نیست) را کم برگ بینیم، و آن بازی کنترل شده و کم نقص خانم کریمی در نقش محوری فیلم است. حضور خانم کریمی در نقش اصلی با آن مکت های طولانی در گفتار و آرامش در حرکت بدن و رفتارش فضایی ایجاد می کند که بعدی مقاومت به فیلم داده است. از آن شخصیت آرام و بدون ممیک. با این حال آشوب درونی او از پس این آرامش قابل حس است. و این شیوه بازی با چهره سرد و بدون ممیک ولی آزاد و راهشده، در انتقال دنیای درونی قهرمان به جوهر اصلی فیلم بدل شده است.

۵. در میان فیلم های چشواره امسال پارک وی حسایش جداست. البته این حسن را داشت که فیلمسازش به کمی بودن فیلمش متعرف بود. پارک وی قرار است جزو «لانز و حشت» باشد. و چنانچه کارگردان می گفت از روی آرجنتو (دارابیو آرجنتو) رونویسی شده بود. حتی می شد به راحتی رگهای از فیلم درخشش (استنی کوپریک) را در آن تشخیص داد. برای آشنایی با حال و هوای این فیلم و تشخیص تناقض های لحن آن، شروع فیلم را توصیف می کنم. خودتان تصمیم تان را خواهید گرفت: نمای آغازین، یک فنجان قهوه است و دختری که دارد برای همکلاسی اش فال می گیرد و یک پسر خوشگل در فالش افتاده است. در همین لحظه در کافه بازی می شود و یک پسر خوش تیپ وارد می شود و دهان هر دو دختر باز می ماند. آن هایرون برای توکردن پسر باهم بحث می کنند تا این که گم اش می کنند. دختری که در فالش پسر خوشگلی ظاهر شده بود (عنان آزادی ور) در حال رانندگی است که یک ماشین در آینه عقبی ظاهر می شود، همان پسر داخل کافه (نیما شاهرخ شاهی). پسرک در اتوبان همیشه خالی از ماشین پارک کوی (!) با ماشین اش شیرین کاری می کند و دستی می کشد تا دل دختر پیشنهاد ازدواج می گوید فقط ده دقیقه است با او آشنا شده. پسر می گوید عاشق ایست. دختر می گوید باید فکر کند. زمان می خواهد. تا کی؟ فردانه. پس فردا نه شنبه باشه. دویاره کات (در واقع جامپ کات)، شنبه است، رو به روی هم در همان کافه، همان جا، نشسته اند. چی شد، فکر